

„LEHET, HÁTRÁNYOMRA VAN A KILENCÁGÚ KORONÁM”

BATTHYÁNY GYULA KONCEPCIÓS PERE

Tartalom

I.	Bevezető.....	3
II.	A szovjet típusú diktatúrák büntetési rendszere	4
III.	Koncepciós perek Magyarországon	6
	a) Magyarország szovjetizálása	6
	b) „Államvédelmi perek”.....	7
IV.	A magyar arisztokrácia helyzete 1945 után	9
V.	Batthyány Gyula	12
	a) Egy arisztokrata család tagja	12
	b) Művészi pályája.....	14
	c) Mint a hatalom ellensége.....	16
VI.	Batthyány Gyula koncepciós pere	17
	a) Az állambiztonsági szervek látókörében	17
	b) A Tószeghy-per	18
	c) A Batthyány-per	19
	d) A bírósági eljárás.....	22
	e) A börtönének után	23
VII.	Összegzés	24
	Bibliográfia.....	26
	Levéltári források	26
	Törvények	26
	Memoárok.....	26
	Monográfiák	27
	Tanulmányok	29
	Újságcikkek	31
	Disszertációk	31
	Mellékletek.....	33
	Ábrajegyzék	41

I. Bevezető

Jelen dolgozatomban Németújvári gróf Batthyány Gyula arisztokrata festő sorsát szeretném bemutatni, fókuszálva az ellene 1953-ban megkonstruált perre és a büntetőeljárására. Értekezésemben előzményként röviden feltárom a szovjet típusú diktatúrákra jellemző büntetési struktúrákat, illetve ezek magyarországi érvényesülését a második világháborút követően. A korszakon belül nagy hangsúlyt fektetek az arisztokrácia helyzetének bemutatására, hiszen ebben az időszakban társadalmi csoportként teljesen érintették a büntetési rendszer korszakra jellemző elemei. A dolgozat továbbá áttekintést ad Batthyány Gyula személyéről arisztokrataként és festőművészként, amely támaszt nyújt annak megértéséhez, hogy miért számított a kommunista hatalom szemében ellenségnek. Mindezek után pedig a per háttérét és magát az eljárást mutatom be.

A második világháború utáni, Rákosi Mátyás nevével fémjelezett időszak feldolgozása a rendszerváltást követően kezdődött meg. Ennek eredményeként több átfogó mű is született, illetve napjainkban is számos kutatás folyik az időszak még feltáratlan eseményeivel kapcsolatban. Dolgozatom elkészítéséhez a felkészülés elengedhetetlen részét képezték ezen művek, amelyek közül kiemelendő Gyarmati Györgynek,¹ illetve Romsics Ignácnak² a korszakról írt szintézise, amelyek a tárgyalt időszak átfogó politikatörténeti leírását adják.

A koncepciós perek magyarországi áldozatainak felkutatását támogató szerv a Nemzeti Emlékezet Bizottsága, amely munkájával a kommunista hatalom által elkövetett bűncselekmények felderítésén dolgozik, illetve az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, amely a perekhez folytatott titkosszolgálati munkák feldolgozásában segíti a kutatókat. A téma kapcsán továbbá fontos tevékenységet végez a Terror Háza Múzeum, amelynek épületében egykor ezen perek áldozatait fogva tartották, megkínozták vagy meggyilkolták. Ezen szervek tevékenységének, illetve a témával kapcsolatos kutatók munkájának köszönhetően a magyarországi koncepciós perek jelentős része ismert, illetve a legjelentősebb, a korszakban is nagy nyilvánosságot kapott perek iratanyagai nagy mértékben már feldolgozottak. Az ennek kapcsán született monográfiák szintén segítették munkám elkészítését.

A koncepciós perek kapcsán azonban sok olyan személy van, akiket a kor hatalmának olyannyira sikerült elfeledtetnie, hogy annak még napjainkban is hatása van. Batthyány Gyula a világháborút megelőzően ismert volt, ezt követően azonban személyét sokáig elfeledték,

¹ Gyarmati 2011.

² Romsics 2010.

művészetének jelentőségét alábecsülték. Az ezredforduló környékén kezdték el felfedezni alkotásait a műgyűjtők és a művészettörténészek. Az első, életéről és művészetéről készült monográfia 2007-ben látott napvilágot, majd ezt 2015-ben egy bővített kiadás követte.

Dolgozatomban a magyarországi kommunizmus történetének egy olyan szegmensét vizsgálom, amely a korszakban rengeteg embert érintett. A téma számos, egymástól bizonyos részleteiben különböző, mégis alapjaiban gyakran egymást átfedő egyéni sors történetéből tevődik össze, ezért az egyes esetek vizsgálata a személyes múlt feltérképezése mellett, a szélesebb távlatból való elemzés megértéséhez is hozzájárul. A Batthyány Gyula művészetéről és életéről született monográfiák mellett ezért dolgozatomban a festőhöz kapcsolódó koncepciós perre fókuszálva szeretném a rendszerellenes művész meghurcolásának teljes képének feltárását elősegíteni. Ehhez az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában fellelhető, a témához kapcsolódó vizsgálati dossziékat tanulmányoztam át. A kutatás során a fő kérdésem az volt, hogy hogyan változott meg egy, a két világháború közötti magyar művészet kiemelkedő alakjának sorsa 1945 után.

Batthyány Gyulát halála után később rehabilitálták,³ majd 2013-ban feleségével és több családtagjával együtt Polgárdiban méltó módon újratemették. (lásd I. melléklet) Életútjának teljes feltérképezése is kulcsfontosságú a tudomány számára, hiszen az fontos szegmense a XX. századi magyar történelemnek, munkássága pedig megkerülhetetlen részét jelenti a modern művészettörténetnek.

II. A szovjet típusú diktatúrák büntetési rendszere

A Szovjetunió területén a XX. század első felében kiépülő totális diktatúra berendezkedése rendkívüli mértékben meghatározta a később kialakuló szovjet tömb országainak belső viszonyait is. A különbséget azonban az jelentette ezen országok helyzete kapcsán, hogy amíg az orosz területektől nyugatra eső államokban hagyománya volt a polgári demokratikus, illetve liberális politikai légkörnek és általánosságban elmondható, hogy az állampolgári és emberi jogok érvényesültek ezen területeken, addig az orosz történelem egy sajátos fejlődési utat járt be, a cári rendszerben ezen eszmerendszereknek nem volt tradíciója.⁴ Az orosz történelemben a polgárosodás, az individualizmus és a szabadság korlátozottsága a társadalom teljes mértékű ellenőrzésével és megfigyelésével párosult. Ennek egyik intézményesült formája, a politikai rendőrség, amelynek története szintén hosszú időkre tekint vissza.⁵ A Vlagyimir Iljics Lenin,

³ Nádasdy 2008: 44.

⁴ Bebesi 2009: 85.

⁵ Bebesi 2006: 16-17.

majd később Joszif Visszarionovics Sztálin nevével fémjelzett politika, a cári rendszerrel való teljes szakítást tűzte ki céljául, ezen felsorolt hagyományokon azonban nem sikerült túllépni, így azok átöröklődtek a diktatúra idejére is.

A szovjet típusú diktatúra büntetési rendszere sokrétű volt, azonban szegmensei közös jellemzője, hogy az intézkedések gyakran nem voltak párhuzamba állíthatóak az aktuális jogi szabályozásokkal, ugyanis rendszerint olyan eszközöket is alkalmaztak, amelyeket a jogszabályok nem érintettek.⁶ A szovjet típusú diktatúra büntetőpolitikájában már 1917-től, a rendszer kiépítésének kezdetétől fogva az az elv érvényesült, hogy a hatalom élvez elsőbbséget, és a büntetőjog csupán másodlagos.⁷ Ezt követően a sztálini időszak újabb torzulásokat idézett elő a büntetőeljárások tekintetében, amelyek magyar vonatkozásban is megjelentek az ország szovjet érdekszférába kerülésével párhuzamosan. Erre az időszakra jellemző, hogy az elhíresült, *„aki nincs velünk, az ellenünk van”* eszme érvényesült a büntetőeljárásokban is, amely az osztályharc átültetését jelentette a büntetőjogba. 1935-ben a jelenséget így fogalmazták meg: *„Megfelelő adatok megléte esetén a bizonyos társadalmi osztályokhoz tartozásból fakadó veszélyesség alapján a büntető törvényhozás büntetőjogi felelősséget állapít meg anélkül, hogy ezek az adatok közvetlen összefüggésben állnának egy konkrétan elkövetett bűncselekménnyel.”*⁸ Ezen gondolat alapján az élet minden területére kiható ellenőrzés kialakítása volt a cél, hiszen ahogyan a kommunista párttagok kötelezettségeinek felsorolásánál írták, *„...az osztályharcban nincs légüres tér. Ahol nem tör előre a szocializmus, oda behatolnak a kapitalizmus erői.”*⁹ A vezetés elvárta, hogy a párttagok egymást, a környezetüket, illetve saját magukat is ellenőrzés alatt tartsák, a vizsgálódás fő szerve pedig a terrorisztikus eszközöket is gyakran alkalmazó titkosrendőrség volt.

Ezen keretek között gyakran előfordult, hogy a büntetéseket nem az alapvető jogi keretek mintájára, bírósági ítéletek szerint szabták ki, hanem a különböző rendészeti szervek eljárásai alapján.¹⁰ A vizsgálatok célja a politikai ellenfelek megsemmisítése, a tulajdonviszonyok átalakítása és a társadalom félelemben tartása volt. Mivel a szovjet álláspont a következő volt: *„Nem csak a bűnösöket kell kivégeznünk. Az ártatlanok kivégzése még nagyobb hatást fog gyakorolni a tömegekre”,*¹¹ ennek a célnak gyakran estek áldozatul bünt el

⁶ Horváth 2013: 151.

⁷ Kabódi, Mezey 1988: 41-42.

⁸ Kabódi, Mezey 1988: 45.

⁹ Patkó 1953: 160.

¹⁰ Horváth 2013: 151.

¹¹ Nyikolaj Krilenko a Szovjet Igazságügyi Népbiztosság vezetője

nem követő személyek is, akik nem fordultak szembe a hatalommal, nem vettek részt a politikai életben vagy sok esetben éppen ellenkezőleg, munkájukkal hűen szolgálták a párt érdekeit.

Ezen elvhez kapcsolhatóak a koncepciós eljárásoknak nevezett büntetőeljárások, amelyek száma a sztálini rendszer idején sokszorozódott meg és vált általánossá a szovjet szankciórendszerben.¹² A koncepciós perek általános jellemzői, hogy először megkonstruálják a vádat és utána indítanak eljárást a vádlott ellen. Jellemzően a vádlott bűnössége nélkül, pusztán politikai-ideológiai célok alapján hoznak elmarasztaló ítéletet, maga az eljárás menete pedig mesterségesen konstruált, manipulatív bizonyítékokkal történt. Több jogtudós felhívta a figyelmet arra is, hogy jogi értelemben nem feltétlenül állja meg a helyét a per kifejezés ezen eljárások kapcsán, hiszen szintén közös jellemzője ezen eseteknek, hogy hiányzik a kontradiktórius jellegük, vagyis a vádlottaknak általában nem volt lehetőségük a maguk érdekében kiállni, ártatlanságukat bizonyítani, illetve, ha a lehetőség látszólag meg is volt, eredményt nem értek el vele.¹³

A meghozott ítéletek büntetései közül gyakoriak voltak a szabadságvesztés-büntetések, a pszichiátriai kezelések, a kitelepítések vagy a munkaszolgálat, amelynek intézményesült formáját a koncentrációs táborok jelentették.¹⁴ Emellett annak ellenére, hogy a halálbüntetést kezdetben „kivételes” büntetésnek nevezték a korszakban,¹⁵ valójában rengeteg esetben alkalmazták, mint büntetésvégrehajtási eszközt. Ezen gyakorlatok a XX. század második felében a szovjet tömbhöz tartozó országok, így a Magyar Népköztársaság büntetésrendszerére is nagy befolyással bírtak, sok esetben mintaként szolgáltak.

III. Koncepciós perek Magyarországon

a) Magyarország szovjetizálása

1944- 45 folyamán, a második világháború végén Magyarország szuverenitása az ide érkező Vörös Hadsereg általi megszállás miatt korlátozottá vált, ezt követően pedig az ország a szovjet érdekszféra részévé lett. Az ország szovjetizálása a háttérben már 1944-ben megindult, majd 1949-ben érte el tetőfokát az új, szovjet típusú alkotmány elfogadásával.¹⁶ Ekkorra mind politikai, mind kulturális és gazdasági téren is a kommunista törekvések érvényesültek, megindult a társadalom totális alávetése a hatalomnak.¹⁷ Az új berendezkedés egyben a régi

¹² Kabódi, Lőrincz, Mezey 2005: 38-39.

¹³ Horváth 2013: 95.

¹⁴ Horváth 2013: 156-163.

¹⁵ Kádár 1959: 86.

¹⁶ Rainer 1998: 31-33.

¹⁷ Romsics 2010: 273-274.

megszüntetését is jelentette, megkezdődött a korábbi intézményrendszer felszámolása. A régi államformát, a királyságot az 1946. évi I. tc. alapján köztársaság váltotta fel.¹⁸

A bírói hatalom szerepét az újonnan felállított népbíróságok vették át, amelyek feladata kezdetben a háborús bűnösöknek titulált személyekkel kapcsolatos eljárások lefolytatása volt. Működésükre már jellemző a szovjet gyakorlat, ugyanis gyakran elfogultak voltak és valódi céljuk a kommunistákkal szemben álló politikai ellenfelekkel való leszámolás volt. Jellemző eszköz volt ekkor, hogy a sajtó segítségével jelenítettek meg olyan hamis rágalmakat, amelyek segítették a nyomozó szervek intézkedéseinek alátámasztását.¹⁹

Ezt a folyamatot segítette a csendőrség helyett újonnan felállított rendfenntartó szerv, a rendőrség, amely a második világháború vége óta kommunista irányítás alatt állt. A Magyar Kommunista Párt politikájában már 1945-től érvényesült, hogy a hatalom megszerzéséhez segítségül hívták az erőszakszerveket.²⁰ Azon személyek, akik ideológiailag veszélyt jelentettek az új hatalomra, azonban népbírósági eljárás nem volt indítható ellenük, rendőrségi eljárás keretében lettek a büntetésvégrehajtási eszközök áldozatai, sokakat ilyen módszerrel internáltak. A Magyar Államrendőrségen belül létrehoztak egy politikai rendészeti osztályt, amelyet Államvédelmi Osztálynak neveztek el, majd jogkörei kibővítésével párhuzamosan közvetlenül a belügyminisztérium alá helyezték, Államvédelmi Hatóság néven.²¹ A szerv fontosságáról árulkodik Rákosi Mátyás 1952-ben mondott beszédrészlete: *„Egyetlen hely volt, amelynek vezetését pártunk az első perctől kezdve magának követelte, és ahol semmi néven nevezendő megoszlásban, koalíciós számarányba nem ment bele: ez az Államvédelmi Hatóság volt. (...) Keményen kézben tartottuk, s gondoskodtunk róla, hogy a népi demokráciáért folytatott harcnak biztos és éles fegyvere maradjon.”*²² Ezen szervezeti egység tehát létrehozásától kezdve széles jogkörrel rendelkezett, ellenőrzéséhez pedig a kommunisták nem járultak hozzá, amelynek eredményeként a törvénytelen eszközök és módszerek alkalmazása, a különböző koncepciók eljárások lefolytatása legálisan mehetett végbe.²³

b) „Államvédelmi perek”

A szovjet mintára épülő koncepciók perek tehát már 1945-től kezdve megfigyelhetőek magyar területeken is,²⁴ majd a kommunisták által a többi politikai erő hatalomból való kiszorításával

¹⁸ Mihályi 2018: 3.

¹⁹ Zinner 1988: 9.

²⁰ Gyarmati 2011: 123.

²¹ Romsics 2010: 281.

²² Zinner 1999: 10. - Részlet Rákosi Mátyás 1952. február 29-én az MDP pártfőiskoláján tartott beszédéből.

²³ Zinner 1998: 8-9.

²⁴ A koncepciók perek első áldozatának Demény Pált tekintik, akit 1945. február 13-án koholt vádak alapján tartóztatták le (Gyémánt, Gyertyán 1989.)

párhuzamosan, a számuk lényegesen megemelkedik, ezzel is igyekezve a legitimációs hiányt ellensúlyozni. A Rákosi Mátyás névvel fémjelzett időszak²⁵ a sztálini rendszerhez hasonlóan, a szocializmus torzulásainak kialakulásához vezetett, mivel ahogy a magyar vezető 1948-ban fogalmazott, „amikor a szocializmus építésének kérdései nálunk is sorban napirendre kerülnek, egyre világosabb, hogy a Szovjetunió szocialista építésének lényeges alapvonalai általános érvényűek.”²⁶ A Kominternnek Rákosiról alkotott és több kongresszusán is hangoztatott rossz véleménye hozzájárult ahhoz, hogy a magyar vezető túlteljesítő politikával ellensúlyozza a róla alkotott képet.²⁷ Rákosi ezen magatartása a koncepciós perek tekintetében is tetten érhető, amelyek ebben az időszakban számarányukat és jelentőségüket tekintve is számottevőek voltak.

Magyarországon ekkor az ilyen jellegű perek hivatalos megnevezése az „államvédelmi per” kifejezés volt.²⁸ Ezen eljárások megkonstruálásának törvényességét jogszabályi háttérrel is igyekeztek alátámasztani. Ezek közül a témában a legjelentősebb a „hóhértörvénynek” is nevezett 1946. évi VII. tc, amely a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről szól, és a legtöbb koncepciós pert ez alapján folytatták le. Egy másik jelentős jogszabály a témához kapcsolódóan a korszakban az 1950. évi II. tc, amely a halálbüntetés kiszabásának kereteit bővítette.²⁹

A demokratikus államrend védelme érdekében a vádak magukba foglalták a rendszerre veszélyes cselekedetek összességét, többek között az összeesküvéseket, a kémkedéseket, a rendszer gazdasági teljesítőképességének akadályozásait. Ezen perekben könnyen tudtak terhelő bizonyítékokat konstruálni, de a legjellemzőbb a Szovjetunióban érvényes nézőpont alapján a beismerő vallomások kikényszerítése. A szovjet főügyész, Andrej Januarjevics Visinszkij szerint ugyanis a beismerő vallomás a „bizonyítékok királynője”,³⁰ annak megléte esetén más jellegű bizonyítékokra nincs is szükség, ezért a magyar eljárások menetében is ezt igyekeztek felhasználni. „Rengeteg ártatlan ember sínylődött a tömlöcökben, szörnyű kínzásokkal arra kényszerítve, hogy olyan bűncselekményeket valljanak be, amiket soha nem követtek el.”³¹ A beismerő vallomásokot ugyanis általában kényszervallatások segítségével

²⁵ 1945-1956., Rákosi Mátyás a Magyar Kommunista Párt főtitkára (1945-1948), a Magyar Dolgozók Pártjának főtitkára (1948-1953), Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének első titkára (1953-1956)

²⁶ Zinner 1998: 9.

²⁷ Zinner 1998: 10-11.

²⁸ Bócz 2016: 66.

²⁹ Horváth 2013: 98-99.

³⁰ Barna 1953: 339.

³¹ Nádasy 2017: 44.

zsarolták ki, amelyek során a jogtalanságok, túlkapások alkalmazása elvárt volt a kihallgatóktól.³²

A hazai koncepciós pereken belül, azok jellegzetességei alapján több típus különböztethető meg. Vannak az úgynevezett konstruált perek, amelyek esetén a vádat teljesen mesterségesen építették fel, ennek pedig voltak olyan esetei, amelyekben a vád felépítésénél valamilyen valós információ szolgált alapul és ezt felhasználva kreálták a vád további részét. Emellett kiemelhetők azok az eljárások, amelyekben a vádlott valóban bűnös volt, azonban politikai indíttatásból a szükségesnél súlyosabb büntetéseket szabtak ki. Ezen perek negyedik formája, az úgynevezett amorális jogszabályok alapján hozott ítéletek voltak, amelyekben olyan tettekért ítélték el személyeket, amelyek más, demokratikus berendezkedésű országban, nem számítanak bűncselekménynek.³³

A koncepciós perek nyilvánosságukat tekintve is eltérőek voltak egymástól. A perek többsége teljesen titkos volt, az eljárások zárt ajtók mögött és külön szabályozás alapján zajlottak, gyakran az ítéletről még a hozzátartozókat sem értesítették. Azonban voltak olyan esetek, amelyek a társadalom megfélemlítése és a példa statuálás céljából nyilvánosan zajlottak. Ezeknek a kirakatpereknél nevezett eljárásoknak olyan személyek voltak szereplői, akik a társadalom által jól ismert, akár valamilyen közfunkciót ellátó személyek voltak. Ilyen jellegű perekre a Szovjetunióban is számos példa van, magyar tekintetben a legjelentősebbek a Rajk László, a Mindszenty József vagy a Grösz József nevéhez köthető perek.³⁴

IV. A magyar arisztokrácia helyzete 1945 után

Az arisztokrata kifejezés eredete az ógörög történelembe nyúlik vissza. Eredetileg a legjobbak uralmát jelentette, majd később az állam irányításában részt vevő vagyonosabb polgárokat jelölték a kifejezéssel. Modern fogalomként a társadalom élén álló, legvagyonosabb és legelőkelőbb, valamilyen nemesi címmel rendelkező személyeket illetik ezzel a kifejezéssel, illetve a nemesség fogalmával párosulva, bizonyos előjogokkal való rendelkezésre is utal.³⁵

A tárgyalt időszakban a diktatúra eszközei mindenkit elértek, akikben a totális állam valamilyen indokkal ellenséget látott. Ez a társadalom jelentős hányadát érintette, a lakosság számához mérten átlagosan majdnem minden második családban volt egy megfigyelt személy.³⁶ Voltak azonban olyan társadalmi csoportok, amelyekre a hatalom fokozott figyelmet

³² Horváth 2013: 96.

³³ Horváth 2015: 31-32.

³⁴ Horváth 2015: 33.

³⁵ Csinta 2016: 164.

³⁶ Gyarmati 2011: 249-274.

fordított, így őket a diktatúrához köthető különböző büntetési formák nagyobb mértékben érintették. Ilyen társadalmi osztály volt az arisztokrácia is, amelyet szovjet minta alapján osztályellenesnek tituláltak, ugyanis rangjuk, vagyonuk, műveltségük alapján veszélyesek lehettek a kialakuló új rendszerre nézve. Ezen társadalmi csoport tagjai ezért váltak a koncepciós perek, internálások és munkatáborok áldozataivá.³⁷

Az országba érkező szovjet katonák hatására az arisztokrácia egy része, akik korábban a jobboldali politika oldalán kötelezték el magukat, még 1944- 45 folyamán emigráltak az országból. Velük együtt távozott sok olyan személy is, akik, habár politikailag nem voltak felelősségre vonhatóak, ugyanakkor nem szimpatizáltak az új rendszerrel, illetve féltek a bolsevik hatalomtól. A Szovjetunió területén kizárólagosan érvényesülő ideológia ugyanis mindenhol ismert volt, „akkor már közel harminc éve, hangosan és csendesen, erről volt szó a világban...”³⁸ Ezáltal az országba érkező Vörös Hadsereg jelenlétével, majd az ország szovjetizálásának megindulásával már egyértelmű volt, hogy a régi hatalmi elitnek nem lehet befolyása politikai, gazdasági, vallási, illetve kulturális téren sem a kiépülő új rendszerben. Ezen folyamatról 1945-ben már magyar történész által írt mű is született, amely az arisztokrácia tagjait nemzetellenesként és nácibarátként jellemzi.³⁹

Ezen okok, illetve a második világháború okozta pusztítások miatt 1945 után a magyar társadalom rövid időn belül rendkívüli mértékben átszerveződött, a nagybirtokos és nagypolgári réteg teljesen megszűnt. A régi államapparátus felső- és középső rétege, valamint az egykori tulajdonosi réteg az emigrációt választotta, vagy a társadalom alsóbb rétegeiben igyekezett magának új lehetőségeket találni.⁴⁰

Számos olyan rendelet született tehát a korszakban, amely negatívan érintette az országban maradt arisztokráciát. Az 1945. évi VI. tc., amely a „*nagybirtokrendszer megszüntetése és a földműves nép földhözjuttatása* [sic!] *tárgyában*” született, rendkívüli mértékben kihatott az arisztokrácia sorsára. A több hullámban történő államosítási folyamattal eltulajdonították a felső társadalmi réteg földjeit, ingatlanjait, ipari vállalatait, és bányáit, bármiféle kompenzáció nélkül, így ezen családok nagy része egzisztenciáját veszítette.⁴¹ Ebben az időszakban nagyjából 1500 kastély és a hozzájuk tartozó birtok került ki az arisztokrata családok tulajdonából.⁴² Amíg az ipari vállalatok állami irányítás alá kerültek, addig a

³⁷ Széchenyi 2015: 13-15.

³⁸ Márai 2014: 24.

³⁹ Püski 2013: 433-435.

⁴⁰ Romsics 2010: 316-317.

⁴¹ Romsics 2010: 310-313.

⁴² Némethy 2016: 35.

nagybirtokokat és a nagyobb gazdaságokat a földosztáskor használták fel és az így felaprózott földeket olyanok kapták meg akik addig kis méretű birtokkal rendelkeztek vagy egyáltalán nem volt földjük.⁴³

Az úri réteg köréből azokkal, akik nem a tulajdonosi réteghez tartoztak, szintén igyekezett a hatalom leszámolni. 1946-ban megindult a nemkívánatos elemek úgynevezett B-listára helyezése, amely alapján megkezdték az osztályellenesnek titulált elemek kiszűrését a közigazgatásból és a honvédségből, amely által szintén sokan veszítették el megélhetésüket.⁴⁴ Nádasdy Nikolits Andrea a jelenségről így ír naplójában: „*A velük nem egy húron pendülő társadalmi rétegek kiirtása volt a cél. Tedd földönfutóvá a családokat, dúld széjjel, húzd ki alóluk a talajt, és máris megvan a kívánt eredmény.*”⁴⁵

A nemesség azon tagjai, akik az országban maradtak, jellemzően már 1945-től nem használták nyilvánosan rangjaikat és címeiket.⁴⁶ A régi hatalmi elitel való szimbolikus leszámolást az 1947. évi IV. tc. jelentette, amely alapján a főnemesi, illetve nemesi rangok („*herceg, őrgróf, gróf, báró, nemes, primor, lófő*”)⁴⁷ használatát betiltották, velük együtt pedig a „*nemesi előnévnek, nemesi címernek és jelvénynek, vagy a nemesi nemzetségi származásra utaló kifejezésnek (de genere...) használata*”⁴⁸ is tiltottá vált. A rendelkezést követően a könyvekből, tankönyvekből, lexikonokból visszamenőleg is eltávolításra kerültek ezek a rangjelzések.⁴⁹

A korszakban megszokott büntetésnek számított a kitelepítés, amelyet nagy számban alkalmaztak az arisztokrácia körében az ellehetetlenítés egyik eszközeként. Először 1950-ben kezdődtek meg a deportálások, amikor az osztályellenes lakosságot nagy számban telepítették át lakóhelyéről a kistarcsai, a recski és a hortobágyi internálótáborokba. Az egyik legjelentősebb kitelepítési akcióra 1951-ben került sor, amelyről számos korabeli forrás beszámol. Odelsalchi Eugénie így emlékszik erre az eseményre: „*villámcsapásként ért minket a hír, hogy rokonainkat, ismerőseinknek huszonnégy órán belül el kell hagyniuk pesti lakásukat, otthonaikat, Rákosi kegyetlen rendelete folytán.*” Rákosi vezetésével ugyanis egy öt-fős bizottság ekkor döntött más „*nemkívánatos elemek*” mellett az arisztokraták Budapestről történő kitelepítéséről, illetve a településről való kitiltásukról, mivel a vezető szerint „*A burzsoázia likvidálásához tartozik a kitelepítés. Lehetetlen, hogy a város legdöntőbb részében*

⁴³ Széchenyi 2015: 46.

⁴⁴ Mihályi 2018: 4.

⁴⁵ Nádasdy 2017: 44.

⁴⁶ Gudenus, Szentirmay 1989: 27.

⁴⁷ 1947. évi IV. tc. 1. §

⁴⁸ 1947. évi IV. tc. 3. §

⁴⁹ Gudenus, Szentirmay 1989: 28.

*ezrével lakjanak a régi rendszer elszánt hívei...*⁵⁰ Ezen intézkedés célja egyrészt a régi hatalmi elit ellehetetlenítése volt, ezzel ugyanis megfosztották őket kapcsolataiktól, kultúrájuktól és szervezkedési lehetőségüktől.⁵¹ Másrészt a kitelepített lakosok csupán kevés tárgyat vihettek magukkal, így a felszerelt, jó állapotban lévő, fővárosi ingatlanjaik megfelelő lakhatást biztosítottak az újonnan kialakuló hatalmi elit,⁵² illetve a párthű munkásréteg számára.⁵³ A kitelepítés áldozatainak száma hozzávetőlegesen 15 ezer fő volt.⁵⁴

V. Batthyány Gyula

a) Egy arisztokrata család tagja

Batthyány Gyula 1887. május 10-én született egy arisztokrata családban, ahol mindkét szülő felmenői között találhatóak olyan személyek, akik nem csak az országon belül voltak ismertek, hanem egész Európával is megismertették családjuk nevét. Apja, Németújvári ifj. gróf Batthyány Lajos, az első független magyar miniszterelnöknek, gróf Batthyány Lajosnak az unokája, aki Győr megye főispánja, majd a város képviselője, fiumei kormányzó, később országgyűlési képviselő volt. Édesanyja Csíkszentkirályi és Krasznahorkai gróf Andrássy Ilona, id. gróf Andrássy Gyula miniszterelnök lánya, császári és királyi palotahölgy, aki a korban jótékonyági tevékenységével, a nők oktatásával kapcsolatos felszólalásaival emelkedett ki az arisztokrata hölgyek soraiból.⁵⁵

Batthyány Gyula a család Ikerváron található birtokán született, (lásd II. melléklet) amely már a XVIII. század vége óta a Batthyány család tulajdonát képezte.⁵⁶ Gyermekkorában egy részét itt Ikerváron,⁵⁷ illetve a család Polgárdiban található kastélyában töltötte, (lásd III. melléklet) valamint gyakran az anyai ági rokonsággal együtt, az Andrássyak budapesti palotájában, terebesi vagy tiszadobi birtokain időztek.⁵⁸ Batthyány Gyula, illetve egyetlen nővére, Emanuella életének ezen időszakáról az unokatestvére, Andrássy Katinka, a későbbi Károlyi Mihályné visszaemlékezéseiből nyerhető kép.⁵⁹ Memoárjában beszámol arról, hogy a fiatal Gyula már ebben a korban is kiemelkedett a művészetek, azon belül pedig a festészet

⁵⁰ 1951. június 28-án mondta Rákosi Mátyás

⁵¹ Palasik 2015: 1369.

⁵² Nádasdy 2017: 60.

⁵³ Szabad Nép, 1951. június 17.: 3.

⁵⁴ Cartledge 2016: 462.

⁵⁵ Molnos 2015: 14-15.

⁵⁶ Bajzik 2017: 11-22.

⁵⁷ Az ikervári birtokot a család 1916-ban eladja. (Bajzik 2017: 308-309.)

⁵⁸ Molnos 2015: 14.

⁵⁹ Károlyi 2011: 36., 64-65., 113-114.

tekintetében a többiek közül, személye „*valóban eredeti tehetséget árult el.*”⁶⁰ Batthyány Gyula tanulmányait magántanulóként végezte el, mind elemi, mind pedig közép szinten, ezt követően pedig a festészeti tanulmányokkal párhuzamosan jogi tanulmányokba kezdett apja kedvéért, azonban ezzel hamarosan felhagyott, midőn egyértelművé vált sikere a művészetek terén.⁶¹

Batthyány Gyula 27 éves volt, amikor kitört az első világháború, így fiatal, arisztokrata származású férfi lévén bevonult katonának és az I. honvéd huszárezred második századának hadnagyaként szolgált a harcok során, előbb az orosz, majd a román fronton.⁶² (lásd IV. melléklet) A háború nem kímélte őt sem, Andrássy Ilona levelezésében így ír róla: „*Gyula (...) nagyon rosszul néz ki. A vérhas nagyon megviselte*”,⁶³ míg Andrássy Katinka visszaemlékezése szerint több hamis hír is érkezett arról, hogy látták meghalni a háborúban, amely beszámolók nagyon megviselték édesanyját.⁶⁴

A háborúból rövid időre hazatérve, 1914. november 20-án feleségül vette Károlyi Zsuzsanna grófnőt, gróf Károlyi Gyula és Pálffy Geraldine grófnő lányát. Az esküvőt a Károlyi család fehérvárcsurgói kastélyában, szűk körben tartották meg, a párt Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök adta össze.⁶⁵ A házasságból 1916. február 8-án egy fiúk született, Bálint. A család általában a bicskei kastélyban vagy a budapesti villájukban töltötte napjait. Károlyi Zsuzsanna 1930-ban fiatalon elhunyt, ezt követően a festő egy Hunyadi Sándor úti bérház műteremlakásába költözött.⁶⁶

A második világháború, majd az orosz hadsereg érkezése a Batthyány család életét is nagy mértékben befolyásolta. A festő pesti műtermét bombatalálat érte,⁶⁷ ezt követően nagyrészt Polgárdiban, illetve Felsőörsön, az unokatestvérénél berendezett műteremben alkotott.⁶⁸ A polgárdi Historia Domus leírása alapján (lásd V. melléklet) az orosz katonák érkezésével párhuzamosan a családnak el kellett hagynia a kastélyát, amelyet ezután az orosz haderő tagjai vettek birtokukba, földjeiket pedig államosították. Batthyány Lajos és felesége, illetve fiuk, Batthyány Gyula és az orosz hadifogságból hazaérkező unokájuk, Bálint ekkor a polgárdi ipartelepi vizitációs zárdá régi épületébe költözött. Hamarosan a zárdából is távozniuk

⁶⁰ Károlyi 2011: 36.

⁶¹ K.A. 1941: 29-31.

⁶² ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai vizsgálati dosszié, 22-35.

⁶³ Kovács 2014: 38.

⁶⁴ Károlyi 2011: 349.

⁶⁵ Pesti Hírlap, 1914. november 18., 14.

⁶⁶ Molnos 2015: 46.

⁶⁷ Nádasdy 2008: 49.

⁶⁸ Molnos 2015: 89.

kellett, ekkor a volt komornyikuk lakásában húzódtak meg. 1951-ben ebben a házban éri a halál gróf Batthyány Lajos polgárdi kegyúrt, majd negyed év múlva felesége is követte őt,⁶⁹ 1953. március 13-án, este 9 óra után pedig szintén ebben a házban tartóztatták le magát a festőt is.⁷⁰

b) Művészi pályája

Arisztokrata származása miatt nehezen tudott beilleszkedni a művészek világába, nem volt tagja festői társaságoknak vagy művészi csoportosulásoknak, ahogyan ő fogalmazott, hátrányára volt „kilencágú koronája”.⁷¹ 1914-ben Török Gyula, a Nyugat egykori kritikusa, a festő felmenőire utalva így ír: „valóban a legkritikább dolgok közé tartozik, hogy ily viszonyok mellett ne az élet művészetének keresésében, vagy legjobb esetben a politikában találja meg szórakozását és céljait valaki.”⁷² Származása ellenére családja támogatta munkásságát, hiszen felmenői között szintén megtalálhatóak olyan személyek, akiknek neve a képzőművészet támogatásán túl a művészettel kapcsolatos tevékenységekkel, azon belül is a festészettel összekapcsolható. Kiemelkedik e tekintetben az Andrássy család, amelynek tagjai híresek voltak műkedvelő és műgyűjtő tevékenységeikről. Id. gróf Andrássy Gyula ilyen jellegű ténykedésében kiemelkedő jelentőségű, hogy korának minden jelentős magyar művésztől gyűjtött be alkotást.⁷³ Nagybátyját, a fiatalon elhunyt Andrássy Tivadart pedig már kortársai is a festészet hivatott mestereként emlegették.⁷⁴ Ezen monumentális családi gyűjtemény, illetve a gyermekkorától jellemző családi utazások, amelyek Európa híres képtárait érintették, mind hozzájárultak személyisége és ízlésvilága kiforrásához,⁷⁵ illetve egyben lehetőséget is adtak arra, hogy testközelből ismerje meg a történelem híres művészeinek munkásságát. Török Gyula szerint a festőben rejlő tehetség mellett csupán „személyi előnyöket nyújthatott születési szerencséje. Mindössze művészete virágba nyílását siettethette vagyona és származása.”⁷⁶

Ezek hatására Batthyány Gyula így emlékszik vissza első, festészettel kapcsolatos emlékeire: „Nem ment nehezen, mert amióta hároméves koromban először elkövettem az első rajzot, családom, minden hagyomány ellenére csak segítette ambíciómat.”⁷⁷ Környezete tehát egyértelműen támogatta abban, hogy ilyen irányú tanulmányokat folytasson. Legelső mestere a korszakban a modern stílusirányzatot képviselő Vaszary János volt, akinek

⁶⁹ I. melléklet - Részlet a polgárdi plébánia Historia Domusából

⁷⁰ Molnos 2015: 89.

⁷¹ Ujházy 1943: 12-13.

⁷² Török 1914

⁷³ Nagy 2014: 189-191.

⁷⁴ B.R. 1907: 217-220.

⁷⁵ Molnos 2015: 18.

⁷⁶ Török 1914

⁷⁷ Molnos 2015: 12.

magántanítványaként kezdhette el kitanulni a művészet alapjait.⁷⁸ 1905-ben beiratkozott a budapesti Képzőművészeti Főiskolára, ahol egészen 1907-ig tanult, azonban itt tanító tanárai kevésbé gyakoroltak hatást későbbi munkásságára.⁷⁹ Ezt követően a korszak művészeinek általános szokása szerint külföldi tanulmányokba kezdett, elsőként Münchenben Angelo Janknál szívta magába a szecesszió stílusirányzatának sajátosságait, majd Párizsban a Julian Akadémián folytatta a korra jellemző festészeti stílus megismerését, amelyben helyi mestere, Aman-Jean irányította és támogatta.⁸⁰ Batthyány korai művein erőteljesen érezhetőek az itt megismert formanyelvek, azonban ekkor készült képeit nagy részt csak fotókról, illetve írásos dokumentációkból ismerheti az utókor, az ekkor készült művek többsége ugyanis elveszett vagy megsemmisült.⁸¹ Külföldi tanulmányai közben több művésztől is megemlékezik a festő, akik valamilyen módon hatást gyakoroltak rá, közülük kiemelendő az Orosz Balett jelmez- és díszlettervezője, Leon Bakst, akinek „*lemérhetetlenül nagy művészete megrendítő hatással volt*”⁸² Batthyány Gyulára. 1910-ben Firenzébe utazott, ahol a Budapesti Hírlap beszámolója szerint műtermet rendezett be és hosszabb ideig itt tervezett alkotni, amely munkákból hazatérése után egy kiállítást ígért.⁸³ Ezt követően még több évig önálló művészként dolgozott olasz városokban.⁸⁴ Végül 1914-ben az Ernst Múzeumban rendezték meg első kiállítását, ahol a későbbiekben többször is bemutatásra került aktuális műveinek tárlata.

A festő népszerűségét mutatja, hogy 1922-ben a *Színházi Élet* magazinban a több héten át tartó közönségsvavazás alapján Budapest második legszebb férfijának választották, kevés szavazattal lemaradva a miniszterelnök, Friedrich István mögött.⁸⁵ Mindemellett őt magát a női szépség szakértőjeként is számontartották, nagy számban festett ugyanis női portrékat, többször felkérték zsűrinek a Miss-Magyarország választáson, magát pedig a „*szépasszonyok festőjeként*” aposztrofálta.⁸⁶

1914-ben Batthyány így nyilatkozott művészetéről: „*Legyen a képzőművész az emberiség kiválasztottja, ki csak a szépet, színeset, gazdagot, illatosat látja. Abba mélyedjen el; abba merüljön bele.*”⁸⁷ Ezen gondolatmenet élete végéig jellemző maradt rá és nyomot hagyott festményein. „*...művészete álomlátás, beletemetkezés egy szivárványos ragyogású*

⁷⁸ Molnos 2017: 22.

⁷⁹ Molnos 2015: 24.

⁸⁰ Molnos 2017: 22.

⁸¹ Molnos 2015: 25.

⁸² Lóránth 1944: 23.

⁸³ Budapesti Hírlap, 1910. december 6.: 13.

⁸⁴ Molnos 2015: 28.

⁸⁵ Színházi Élet, 1922. január 29-február 4.: 26.

⁸⁶ Molnos 2015: 39.

⁸⁷ Molnos 2015: 38.

mesevilágba”,⁸⁸ alkotásai általánosságban mozgalmas, színes álomszerű látványt prezentálnak a befogadóinak.

c) Mint a hatalom ellensége

Batthyány Gyula, egy történelmi arisztokrata család sarjaként, már kezdettől fogva predesztinálva volt arra, hogy a kommunista rendszer ellenségként kezelje. Felmenői között számos, a politikai, gazdasági, kulturális életben való tevékenységeiről neves személy található, akiknek cselekedeteit a hatalom igyekezett negatív értelmezéssel feltölteni, hiszen az osztályharcos szemlélet értelmében ezen személyek az elnyomó osztály tagjai voltak, így nem szolgálhattak példaként a kommunista rendszerben élők számára.

Származása mellett, Nádasdy Borbála szavai alapján *„Tudták róla, hogy arisztokrata, és hogy festőművész. Mint utóbbi kiállításai révén ismert. Tudták, hogy európai műveltségű, nagyvonalú értékes embere az országnak. Tehát meg kellett semmisíteni.”*⁸⁹ Batthyány Gyula ugyanis a kor közkedvelt, társasági embere volt, társadalmi kapcsolatai nagyon messzire nyúltak mind hazai, mind pedig nemzetközi körökben. Feleségével rendszeresen vendégei voltak a kor fontosabb társadalmi eseményeinek, festői pályafutása során pedig gyakorta festette le a korszak ismert és megbecsült személyeit.⁹⁰ Alkotásain éppúgy megjelentek nemzetközileg elismert külföldi művészek, mint hazai alkotók, központi személyiségek és politikusok, többek között 1938-ban a kormányzópárról, Horthy Miklósról és feleségéről is született alkotása.⁹¹

Batthyány Gyula gyakran, akár hosszabb időket is eltöltött külföldön, (lásd VI. melléklet) fiatalon a kor nemesi származású ifjúihoz hasonlóan tanulmányokat folytatott, az első világháború idején hadnagyként orosz és román területeken harcolt, majd a művészi pályához kapcsolódóan is sokat időzött az országon kívül. Felesége halála után hosszabb utazásra ment a Földközi-tenger mentén, majd Madeirán, a Kanári-szigeteken, Spanyolország és Portugália területein gyűjtött élményeket következő festményeihez. A '30-as években több kiállítása volt külföldön,⁹² így műveit és nevét a nemzetközi közönség is megismerte, ezáltal pedig jelentős kapcsolatrendszert épített ki számos országban. A kommunista hatalomátvételt követően ezen kapcsolati háló szintén veszélyt jelentett a hatalom szemében, ahogy erre maga Rákosi is felhívta a figyelmet 1951-ben: *„A kizsákmányolók szét vannak verve, de nincsenek*

⁸⁸ Bálint 1914

⁸⁹ Nádasdy 2008: 44.

⁹⁰ Molnos 2015: 42-48.

⁹¹ Molnos 2015: 82-83.

⁹² Molnos 2017: 22.

megsemmisítve. Megmaradt nemzetközi bázisuk, megmaradt a nemzetközi tőke, amelynek ők maguk is egy részét alkotják.”⁹³

A művészeti szférán belül az elit számára éveken keresztül meghatározó volt Batthyány Gyula munkássága. A második világháború után hatalomra kerülő erőknek azonban más elképzeléseik voltak a művészettel kapcsolatban is. 1946-ban a Magyar Kommunista Párt szervezésében megrendezésre kerülő kiállítás kapcsán így írtak: „...egy tanulságos kiállítás keretében felsorakozott azoknak a festőknek és szobrászoknak nagyrésze, akik tagjai a pártnak. Tudjuk, jól, hogy a kongresszus történelmi feladatát csak akkor végezheti el sikeresen, ha ismeri azokat az erőket, amelyekre az elkövetkező években számíthat; ez vonatkozik természetesen a művészetre is.”⁹⁴ A későbbi években pedig jellemzően ezen, ideológiailag megfelelő nézőponttal rendelkező művészek érvényesülhettek a nyilvános felületeken, míg a többi alkotót igyekeztek ellehetetleníteni, háttérbe szorítani. Ennek eredményeként Batthyány Gyula művészete is háttérbe szorult, a többi, hatalom által ellehetetlenített személyhez hasonlóan ő is más megélhetést igyekezett magának találni.

VI. Batthyány Gyula koncepció pere

a) Az állambiztonsági szervek látókörében

Batthyány Gyula személye, életének korábban felsorolt aspektusai alapján a kommunista hatalom számára veszélyt hordozott magában. Mindazonáltal a legtöbb osztályellenesnek ítélt személyhez hasonlóan az új rendszerben a festő maga is igyekezett életét úgy alakítani, hogy ezen elemek, amelyek a kormányzat szemében ellenséggé tették, kevésbé érvényesüljenek a mindennapokban. A törvény miatt többé nem használta nemesi címét, illetve mivel birtokait elvették megpróbált éjjeli őrként elhelyezkedni, míg fia, Bálint a hadifogságból való visszatérés után épületburkolóként, anyagbeszerzőként és villanyszerelőként is dolgozott.⁹⁵ Azonban a besúgóhálózat ebben az időszakban rendkívül aktívan működött,⁹⁶ továbbá a hatalom számára veszélyesnek minősített személyek megfigyelése magába foglalta, hogy a politikai rendőrség a mindennapi tevékenységüket, kapcsolati hálójukat, konfliktusaikat is igyekezett felderíteni. Ezenkívül a kihallgatásoknak is jellemző eleme volt, hogy a vádlottnak be kellett számolnia, hogy kivel tart kapcsolatot itthon vagy esetleg külföldön.

⁹³ Zinner 1986: 12. - 1951 februárjában a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán hangozott el Rákosi Mátyástól

⁹⁴ Szabad nép, 1946. szeptember 29.: 6.

⁹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 127.

⁹⁶ Müller 2012: 55.

Ezek nyomán Batthyány Gyula neve több, a politikai rendőrség által megfigyelt személyről írt jelentésben is feltűnik,⁹⁷ így ő maga is többször a rendfenntartó szervek látókörébe került. Többek között egy, az unokatestvérééről, Andrassy Ilonáról írt jelentésben is szerepel neve, miszerint a kémgyanús személy jó kapcsolatot ápol Batthyány Gyula bácsival.⁹⁸ A gyanús személyekről jelentést író ügynökök beszámolója azonban nem feltétlenül tekinthető hitelesnek, munkájukat általában nem a tényszerű megismerés sarkallta,⁹⁹ így Batthyány Gyuláról is született olyan jelentés, amely egyértelműen nem állt összhangban a valósággal.¹⁰⁰ Ezen esetekhez hasonlóan az 1945 után feltűnést kerülő életet élő Batthyány Gyula végül egy régi ismerőséhez kötődő per kapcsán vált gyanúsítottá.

b) A Tószeghy-per

Tószeghy Tamás jelentős külföldi kapcsolati hálóval rendelkezett, Batthyány Gyulához hasonlóan tanulmányait külföldön végezte, élt Angliában és Németországban, a második világháborúban pedig francia katonaként szolgált. Ezen évek alatt számos diplomatával alakított ki kapcsolatot, majd 1946-ban hazaköltözött francia származású feleségével, akinek származása miatt szintén számos diplomatával volt ismeretsége. Tószeghy nyelvtudását kihasználva megélhetésként nyelvtanárként, illetve tolmácsként helyezkedett el, főleg külföldi diplomatáknak nyújtva segítséget. Ennek kapcsán ismerkedett meg Jean Christian Paillet-vel, a francia katonai attasé helyettesével, akivel baráti viszonyt alakított ki, majd ennek eredményeként 1952. augusztus 25-én a Katonai Engedélyek Hivatalának munkatársa lett.¹⁰¹ Tószeghy Tamást 1952. december 24-én őrizetbe vették és lakásán házkutatást végeztek. A kihallgatások során készült iratanyag alapján beismerő vallomást tett arra vonatkozólag, hogy Jean Christian Paillet 1952 márciusában kémtevékenységgel bízta meg, amelyért anyagi juttatásokat kapott, cserébe pedig politikai, gazdasági, katonai információkat adott át neki. Tószeghy Tamásnak kihallgatásai során meg kellett neveznie, hogy kitől, milyen módon szerzett információkat, amelyeket továbbított Paillet számára. Ennek eredményeként számos nevet felsorolt, akiket beszervezett tevékenységébe vagy tudtuk nélkül használható információkat szerzett tőlük.¹⁰²

⁹⁷ ÁBTL 3.2.1. Bt-963/1, ÁBTL 3.1.2. M-32400, ÁBTL 3.1.2. M-32407

⁹⁸ ÁBTL 3.1.2. M-32400 - Papp István munka dosszié

⁹⁹ Farkas 2006: 147.

¹⁰⁰ ÁBTL 3.1.9. V-146251 Batthyány Bálint vizsgálati dosszié – Egy jelentésben az szerepel, hogy Batthyány Bálint apja, Gyula már 1952-ben meghalt, anyja pedig öngyilkos lett a felszabadulás előtt.

¹⁰¹ ÁBTL 3.1.9. V-116656 Tószeghy Tamás és társai dosszié 17.

¹⁰² ÁBTL 3.1.9. V-116656 Tószeghy Tamás és társai dosszié 50-62.

c) A Batthyány-per

Tószeghy Tamás többek között Batthyány Gyulát is megnevezte több vallomásában, miszerint információkat szolgáltatott neki, amelyeket kémtevékenysége során felhasznált. Tószeghy vallomása alapján Gyulát gyermekkorától ismerte, illetve beszámolt arról, hogy 1952 májusában közös ismerősüknek, Lánczy Margit¹⁰³ színésznőnek köszönhetően találkoztak.¹⁰⁴ Ezen találkozás alkalmával vallomása alapján Batthyány beszámolt neki a Polgárdi térségén áthaladó katonai vonatok számáról, felszereléséről, közlekedésük irányáról és a község lakosságának hangulatáról.¹⁰⁵ Későbbi, 1953. január 3-4-i keltezésű vallomásában kiegészítette ezt azzal, hogy Gyula tudott a külföldieknek tartott nyelvóráiról, vagyis tudatában volt, hogy kapcsolatot tart diplomatákkal, kémtevékenységéről azonban nem volt tudomása.¹⁰⁶ Január 21-i kihallgatási jegyzőkönyve alapján Tószeghy vallomását kiegészítette, miszerint tudatában van annak, hogy Batthyány kapcsolatban áll külföldi állampolgárokkal. Megnevezte Caritat de Gondorcet nevű belga ügyvivőt, akin keresztül a festő leveleket küldött külföldön élő rokonainak,¹⁰⁷ illetve angol állampolgárokat, akiknek néhány festményt adott el.¹⁰⁸ Vallomásában azt is leírja, hogy Lánczy Margitnak kijelentést tett arról, hogy nem csak fegyveres erővel lehet dolgozni a hatalom ellen, hanem híradásokkal is, amelyre példaként Batthyány Gyula esetét említette meg.¹⁰⁹

1953 elején a Tószeghy Tamás által megnevezett személyek őrizetbe vételéről készült terv alapján a megjelölt személyeket három ütemben kívánták eljárás alá vonni. Az első szakaszban Batthyány Gyula mellett Tószeghy Richárdot és Hertelendy Dénest jelölték meg.¹¹⁰ Így az 1953. március 12-én kelt szolgálati jegyen olvasható a parancs, mely szerint Batthyány Gyulát a Polgárdi Ipartelepi lakásból őrizetbe kell venni és fel kell kísérni az ÁVH Budapesti Osztályára, illetve a lakásban házkutatást kell tartani.¹¹¹ „*Polgárdiból este 9 után vitték be Pestre autón, vasra verve, két szótlan ávo között. A Ferenc József-híd [sic!] után balra fordultak a rakparton, s egy előtte ismeretlen, keskeny, magas, ártatlannak néző bérház előtt álltak meg. Levitték sok-sok lépcsőn egy betoncellába.*”¹¹² Batthyány Gyula későbbi

¹⁰³ ÁBTL 3.1.9. V-116656 Tószeghy Tamás és társai dosszié, 202. - A színésznőt Tószeghy a vallomása alapján ez év nyarán szervezte be.

¹⁰⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 44.

¹⁰⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 36.

¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 44.

¹⁰⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 104.

¹⁰⁸ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 127.

¹⁰⁹ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 131.

¹¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 98-114.

¹¹¹ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, Szolgálati jegy 1953. március 12., 22-35.

¹¹² Pallavicini-Andrássy 1990: 221.

elbeszélése alapján unokatestvére így írta le a festő büntetőeljárásának kezdetét. Batthyány Gyula ügyével kapcsolatban három kihallgatási jegyzőkönyv maradt fent.

1953. március 14-én 11:15-13:00-ig tartó kihallgatáson az Államvédelmi Hatóság alhadnagy elvtársa, akit megbíztak a vizsgálat lefolytatásával,¹¹³ kapcsolati hálójának feltérképezése érdekében kérdezte ki a festőt. A dokumentum alapján ezen kihallgatáson Batthyány beszámolt azokról a személyekről, akikkel kapcsolatot tartott fenn az országon belül, többek között megemlítette Lánczy Margitot, a Nemzeti Színház volt színésznőjét, akihez gyermekkorra óta baráti kapcsolat fűzte. Későbbi vallomása alapján tagadta, hogy tudott volna Lánczy kémtevékenységéről, illetve azt, hogy neki információkat szolgáltatott ki.¹¹⁴ Tószeghy Tamással kapcsolatban mindössze arról számolt be a jelentés alapján, hogy New Yorkban élő anyjával, Hatvani Lilivel régen jó kapcsolatot ápolt. Elmondása szerint gyermekkorra óta nem találkozott Tamással egy alkalmat leszámítva 1952 nyarán, de a pontos időpontra nem emlékezett. A beszélgetésük, elmondása alapján, a New Yorkban élő rokonokkal kapcsolatos témákról szólt. Szintén ezen dokumentumban Batthyány Gyula beszámolt arról, Tószeghy vallomásával egyezően, hogy kapcsolatban áll Caritat de Gondorcet belga követtel, azt azonban tagadta, hogy külföldön élő rokonaival, barátaival tartja a kapcsolatot.¹¹⁵

Batthyány Gyula 1953. március 19-én 19:45- 23:40 között tartott kihallgatási jegyzőkönyve alapján többször tagadta, hogy kémadatokat szolgáltatott volna ki Tószeghynek. Ekkor a vallató kétszer is megtagadta a válasz elfogadását, ezt követően a leírás alapján Batthyány beszámolt azon információkról, amelyeket a vád szerint átadott. A közel 4 órás vallatáson elhangzottakról mindössze egy nem egészen egyoldalas szöveges kivonat készült. Ebből, a visszaemlékezéseiből,¹¹⁶ illetve abból, hogy a tagadás után mégis beismerő vallomást tett, kirajzolódnak a korszakra jellemző, erőszakkal párosuló, kényszerítő vallatási szokások. A leírás alapján a többszöri rávezető kérdések hatására beismerte, hogy Tószeghynek információt szolgáltatott ki arról, hogy volt polgárdi kastélya parkjában egy nagy kaszárnya épült, amelyben sok katona tartózkodik, maga a park pedig betonoszlopokkal van lezárva, illetve beszélt az ipartelepi lakása helyén álló ÁVH raktárról, majd a Tószeghy-vallomásban is említett, a községe áthaladó vonatokról.¹¹⁷

Az 1953. március 20-án 9:45- 14:15 között zajló kihallgatás dokumentumában pedig a korábbi információkat kiegészítette azzal, hogy a kaszárnya belső, modern jellegéről is

¹¹³ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 98-114.

¹¹⁴ ÁBTL 3.1.9 V-116656/2a Tószeghy Tamás és társai, 20-21.

¹¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 22-53.

¹¹⁶ Pallavicini-Andrássy 1990: 221.

¹¹⁷ ÁBTL 3.1.9 V-116656/2a Tószeghy Tamás és társai, 16.

beszámolt Tószeghynek. Erről akkor kapott képet, amikor beidézték mivel a kutyája megharapta az egyik tiszt fiát.¹¹⁸ Ezen kihallgatás további érdekes részlete, hogy Batthyány Gyula a vallató által feltett kérdés nélkül kívánt elmesélni egy esetet. Ebben beszámolt arról, hogy az elfogását megelőző napokban felkereste egy általa nem ismert személy, aki a festő régi ismerősének adta ki magát. Elmondása szerint Gyula külföldi ismerősei küldték őt az ügyben, hogy segítségére legyen az országból való kiszökésben. Idős kora miatt visszautasította a szökési lehetőséget, ennek ellenére az idegen ismét kapcsolatba próbált vele lépni. Batthyány elmondása alapján „*Ő úgy viselkedett velem szemben, mintha én határoztam [sic!] és jól ismerném őt, bár nem ismertem.*”¹¹⁹

A vizsgálati dossziék alapján fellelhető kihallgatási jegyzékek szerint a festőt március 12. és 20. között összesen három alkalommal hallgatták ki, és az ezen kihallgatások során született beismerő vallomások szolgálták a vádirat alapjául. A kihallgatást mindhárom alkalommal Fehér Gyula, az államvédelmi hatóság alhadnagy elvtársa vezette.

Az eljárás a korábban megjelölt kategóriákon belül az olyan konstruált perek közé tartozik, ahol valamilyen, a vádban szereplő cselekmény valóban megtörtént, de az magában nem feltételezne büntetőjogi eljárást, illetve nem eredményezne ilyen mértékű büntetést. Mind Tószeghy Tamás, mind pedig Batthyány Gyula több vallomásából is kiderül, hogy a festő, habár tudott arról, hogy Tószeghy kapcsolatban áll külföldi személyekkel, nem szándékosan, kémkedés céljával adott át információkat.¹²⁰ A Tószeghy-perhez kötődő egyes anyagokban megtalálható, hogy a vádlottnak célja volt beszervezni a festőt, illetve fiát is a kémtevékenységekbe, viszont ennek sikertelenségéről is beszámol,¹²¹ mindemellett arról nincs egyértelmű információ, hogy a festő és fia ennek a kísérletnek tudatában volt-e.

A koncepciók perek másik, a nyilvánosság tekintetében történő kategorizálása szerint az eset a zárt tárgyalások közé tartozik. Az 1953. március 31-én kelt vádirat alapján Batthyány Gyula ellen lefolytatott eljárás, a fontos államérdekre való tekintettel közlési tilalmat és zárt tárgyalás elrendelését indítványozza, emellett pedig kéri az előzetes letartóztatás meghosszabbítását, mivel a hatóság szerint „*a kiszabandó büntetés előrelátható nagyságánál fogva*”¹²² szökésétől tartani lehetett. Ebben a vádiratban jelenik meg továbbá, hogy az ügyet a korszakra jellemző bizonyítási módszerrel, a „*bizonyítékok királynője*”¹²³ segítségével

¹¹⁸ ÁBTL 3.1.9 V-116656/2a Tószeghy Tamás és társai, 18.

¹¹⁹ ÁBTL 3.1.9 V-116656/2a Tószeghy Tamás és társai, 18-19.

¹²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 9., 22-35., 98-114.

¹²¹ ÁBTL 3.1.9. V-140224 Tószeghy Richard és társai dosszié, 44.

¹²² HU BFL – XXV.60.e – 1953 – 002369. 7.

¹²³ Barna 1953: 339.

támasztották alá, ugyanis a vádlott részletes beismerő vallomásáról számolt be.¹²⁴ A Batthyány Gyulához kötődő kihallgatások március 20-i jegyzőkönyve végén fellelhető ez az elem: „vallomásomat az igazságnak megfelelően, kényszerítés nélkül tettem”.¹²⁵ Ezzel a vallomással ellentétben szabadulása után Batthyány Gyula beszámolója alapján unokatestvére így ír a kihallgatásokról: „Kezdődtek a kihallgatások. Ütöttek-verték, míg el nem ájult. – Ezt csak ember bírja ki – mondta Gyula -, ökök belepusztult volna.”¹²⁶

Az 1953. március 26-i jelentésben megjelenik az ismertetett vádak mellett a letartóztatás indokának további fontos eleme, az osztályellenesség is. Ezen jelentésben a vád rövid ismertetése mellett, miszerint Batthyány Gyula adatokat szolgáltatott ki, hosszan beszámolnak családi és anyagi körülményeiről a háborút megelőzően. Leírják, hogy tanult személy, nemesi család leszármazottja, korábban gróf volt, míg nővére hercegnő, pártonkívüli, politikailag megbízhatatlan és népi demokráciaellenes, illetve, hogy ő és barátai is az uralkodóosztály, a felső tízezer tagjaiból kerültek ki, a múltban pedig évi 40-50000 pengő jövedelemmel rendelkezett.¹²⁷ A leírás azt sugallja, az utóbbi információkat súlyosabbnak tekintették, mint magát a vádat.

Az ügy kapcsán felelhető egy visszaemlékezés, amely a festő fia által született. Batthyány Bálint egy 1960. január 1-én írt jelentés alapján, előzetes letartóztatása alatt szobatársának beszámolt arról, hogy apja a Tószeghy-ügy kapcsán hűtlenség miatt le volt csukva, azonban azt állította, hogy tudomása szerint apja ártatlan volt, és az ellene felhozott vádak csupán konstruáltak voltak.¹²⁸

d) A bírósági eljárás

1953. május 8-án a korábban bemutatott vallomások alapján a budapesti megyei bíróság első fokon meghozta ítéletét az előirányzott zárt tárgyaláson. Az ítélet alapján Batthyány Gyula és társa, Hertelendi Dénes „bűnösök a külföldi állam megbízottja részére adatszolgáltatás által elkövetett kémkedés büntetében”,¹²⁹ amely alapján 8 évi börtönre és teljes vagyonelkobzásra ítélték, illetve a közügyektől 10 évre eltiltották őket.¹³⁰

A tárgyaláson a vádlottak részben bűnösnek vallották magukat, enyhítésre irányuló védekezésüket azonban nem fogadták el. Ennek indoklása a jegyzőkönyv szerint, hogy a két

¹²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 22-35.

¹²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 22-35.

¹²⁶ Pallavicini-Andrássy 1990: 221.

¹²⁷ ÁBTL 3.1.9. V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai dosszié, 22-35.

¹²⁸ ÁBTL 3.1.9. V-146251 Batthyány Bálint vizsgálati dosszié

¹²⁹ HU BFL – XXV.60.e – 1953 – 002369. 23.

¹³⁰ Molnos 2015: 90.

vádolt vallomásuk alapján tudott Tószeghy kémtevékenységéről, illetve súlyosbító körülményként jelölték meg a „fokozott társadalomveszélyességét, a feszült nemzetközi helyzet következtében” és a két vádlott „osztályhelyzetét”. Azonban már ezen jegyzőkönyvben is megjelenik a büntetés enyhítő körülményeként idős koruk.¹³¹

A fellelhető dokumentumok alapján az ügyben 1953. szeptember 3-án újabb tárgyalásra került sor a két vádlott és védőjük által benyújtott fellebbezés nyomán. A döntéshozatalnál a Legfelsőbb Bíróság elvetette azt a súlyosító körülményt, miszerint a vádban szereplő cselekedetek fokozott társadalmi veszélyességet jelentenek, illetve az államérdek veszélyeztetése is csupán távoli, közvetett módon történt.¹³²

Ez alapján, illetve a vádlottak idős kora miatt ezen tárgyaláson Hertelendi Dénes és Batthyány Gyula¹³³ büntetését is három év hat hónapos börtönbüntetésre csökkentették, továbbá előirányozták, hogy az előzetes letartóztatásban töltött időt is be kell számítani a letöltendő büntetésükbe.¹³⁴

e) A börtönévek után

„Nagy nap!! Batthyány Gyula levél. Kiszabadult. Két hónappal előbb, mint lejárt volna a három és fél éve.”¹³⁵ Így kezdte 1956. június 27-i naplóbejegyzését Pallavicini-Andrássy Borbála, a festő unokatestvére, majd a néhány nappal későbbi írása találkozásukról is beszámol. A börtönben eltöltött évek megviselték a festőt, fizikailag meggyötört állapotban tért haza a több mint három éves megpróbáltatásából. (lásd VII. melléklet) A korábban „legszebb férfiú”¹³⁶ kifejezéssel illetett személy helyett egy „törődött öregember”¹³⁷ tért vissza. Lelkileg azonban nem sikerült megtörni, az 1914-ben írt hitvallását továbbra is szem előtt tartotta, miszerint „a képzőművész (...) lelke legyen annyira telítve szépséggel, színnel, gazdagsággal és illattal, hogy ha az élet szükségai utol is érik, erőt rajta ne vehessenek.”¹³⁸ Ezt igazolva unokatestvére vidám beszélgetéseikről és Gyula mulatságos személyiségéről számolt be a börtönévek után is.¹³⁹

Batthyány Gyula szabadulása után Polgárdiba költözött vissza egykori inasa lakásába, ahol folytatta a festészetet, emellett pedig sokszor időzött Budapesten is. Novemberben, a

¹³¹ HU BFL – XXV.60.e – 1953 – 002369. 25.

¹³² HU BFL – XXV.60.e – 1953 – 002369. 27.

¹³³ HU BFL – XXV.60.e – 1953 – 002369. 26. - A jegyzőkönyvben elírás történt Batthyány Gyula helyett Batthyány Lajos név szerepel.

¹³⁴ HU BFL – XXV.60.e – 1953 – 002369. 26-27.

¹³⁵ Pallavicini-Andrássy 1990: 215.

¹³⁶ Színházi Élet, 1924 június 15-21.: 20.

¹³⁷ Pallavicini-Andrássy 1990: 221.

¹³⁸ Molnos 2015: 38.

¹³⁹ Pallavicini-Andrássy 1990: 221-225.

forradalom idején Elizabeth Arden¹⁴⁰ anyagi segítséget ajánlott fel a festőnek és fiának az országból való kimenekítésükre, Batthyány Gyula azonban rossz lábára és idős korára hivatkozva elutasította ezt.¹⁴¹ Az utolsó években fia elmondása alapján Polgárdiban a „*falu népe tartotta el*”,¹⁴² illetve a barátaitól és a művészetét tisztelőktől kapott anyagi támogatásból élt.¹⁴³ A festőt élete utolsó éveiben is megfigyelték, 1958-ban két Magyarországra érkező svájci állampolgárról született jelentésben írnak arról, hogy a Nemzetközi Vöröskereszt megbízottjai fél órát tartózkodtak egy lakásban a korábban nyolc évre tényleges kémkedésért elítélt Batthyány Gyulával.¹⁴⁴ A festő 1959. január elején hunyt el idegstanatóriumban, Budapesten.¹⁴⁵

VII. Összegzés

Kutatásom összegzéseként elmondható, hogy a második világháború, illetve az azt követő kommunista hatalomátvétel alapjaiban változtatta meg a társadalom nagy részének életét. Ezen változások, amelyek a lakosság jelentős részét rendkívül negatívan érintették, egy jól meghatározott, a szovjet diktatúrából átvett struktúra alapján lettek kialakítva. A változások által érintett egyik társadalmi réteg volt az arisztokrácia, amelynek tagjait a hatalom teljesen ellehetetlenítette a korszakban. Ennek köszönhetően a dolgozatomban vizsgált személy, Batthyány Gyula életét is rendkívüli mértékben befolyásolták az ezen időszakban végbemenő negatív folyamatok. A bevezetőben, majd a dolgozatban is megjelenített, életét meghatározó két tényező egyike sem volt rá jellemző 1945 után, mivel mint híres festő és mint arisztokrata is megszűnik létezni. Addigi élete teljes elvesztésével párhuzamosan indul el ellene az az eljárás, amelynek jellemzői alapján egyértelműen a koncepciós perek kategóriájába sorolható az eset.

A per felépítése megegyezik a korszakhoz köthető más, ismert eset ügyével, a fővádlott előre történő kiválasztása után újabb személyeket kapcsoltak a kémtevékenységhez, így növelve annak jelentőségét.¹⁴⁶ Az ügy bírósági szakaszában, a tárgyaláson csupán az előzetes,

¹⁴⁰ Molnos 2015: 42. - Batthyány Gyula az 1930-as években ismerkedett meg a kozmetikai cég alapítójával és alakított ki vele jó kapcsolatot. Az 1950-es években többször pénzzel támogatta a megélhetését veszítő festőt.

¹⁴¹ ÁBTL 3.1.9. V-146251. Batthyány Bálint vizsgálati dosszié, 215. – Batthyány Bálint megkísérelte a szökést apja nélkül, de végül a határnál elfogták.

¹⁴² ÁBTL 3.1.9. V-146251 Batthyány Bálint vizsgálati dosszié, 215.

¹⁴³ ÁBTL 3.1.9. O-10415 – Döry Andor többször küld pénzt és csomagot Gyulának, illetve több látogatásáról is beszámol az őt megfigyelő ügynök.

¹⁴⁴ ÁBTL 3.1.5 O-13400 – Nemzetközi Vöröskereszt operatív dosszié

¹⁴⁵ Molnos 2015: 91.

¹⁴⁶ Hajdu 1992: 17-36.

Államvédelmi Hatósághoz köthető iratokra alapozva hozták meg a döntést, érdemi változás a tárgyaláson, a fellelhető anyagok alapján nem történt.

A per során keletkezett vizsgálati dossziék anyagából, illetve a felhasznált visszaemlékezésekből egy olyan személy képe rajzolódik ki, aki egyértelműen a kommunista hatalom áldozata volt. Az idő távlatából és a forrásanyag hiányossága miatt nem egyértelműen állapítható meg ártatlansága, azonban értékelve a fellelhető dokumentumokban szereplő információk összességét, illetve a bizonyítékok hiányát, ezek eredményei tudatos kémkedésre nem utalnak.

Batthyány Gyula művészi pályája végén üldözött ember lett és története minta arra is, hogy egy rendszer milyen módon léphet fel egy korábbi korszak vezetőrétege ellen. Esetéhez hasonlóan erre más személyek ügye is rávilágít, ezért a későbbiekben a témában való kutatásomat tovább folytatnám a Tószeghy-per más áldozataihoz kapcsolódó anyagok vizsgálatával, illetve a festő fiával, Batthyány Bálinttal kapcsolatos dokumentumok tanulmányozásával.

Bibliográfia

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.2. Munka dossziék

M-32407 Palota István (Lakatos)

M-32400 Papp István

3.1.5. Operatív dossziék

O-13400 Nemzetközi Vöröskereszt

O-10415 Friedric Collon [Frédéric COLLON]

3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-146251 Batthyány Bálint

V-140224/1 Tószeghy Richárd és társai

V-140224 Tószeghy Richárd és társai

V-116656 Tószeghy Tamás és társai

V-116656/2a Tószeghy Tamás és társai

3.2.1. BT-dossziék

Bt-963/1 „Broger” („Dusek János”)

Budapesti Fővárosi Levéltár

HU BFL – XXV.60.e – 1953

002369. Hertelendy Dénes – Batthyány Gyula

Törvények

1945. évi VI. tc.

1946. évi I. tc.

1947. évi IV. tc. 1. §

1947. évi IV. tc. 3. §

Memoárok

Nádasdy 2008:

Gróf Nádasdy Borbála (2008.). *Zagolni szabad?* Méry Ratio.

Károlyi 2011:

Károlyi Mihályné (2011.). *Együtt a forradalomban.* Budapest: Európa Kiadó.

Kovács 2014:

Kovács Lajos (2014.). *Mindennek vége! - Andrássy Ilona grófnő első világháborús naplója*. Budapest: Európa Kiadó.

Nádasdy 2017:

Nádasdy Nikolits Andrea (2017.). *Homokláp és csengőfrász, mégis magyarnak...* Budapest: Napkút Kiadó.

Pallavicini-Andrássy 1990:

Pallavicini-Andrássy Borbála (1990.). *Kitelepítési és 1956-os naplója*. Budapest: Gondolat Kiadó.

Monográfiák

Cartledge 2016:

Cartledge Bryan (2016.). *Megmaradni, a magyar történelem egy angol szemével*. Rubicon-ház Kft.

Csinta 2016:

Csinta Samu (2016.). *Arisztokraták honfoglalása*. Válasz Könyvkiadó.

Gudenus, Szentirmay 1989:

Gudenus János, Szentirmay László (1989.). *Összetört címerek*. Budapest: Mozaik Kiadó.

Gyarmati 2011:

Gyarmati György (2011.). *A Rákosi-korszak*. Budapest: ÁBTL-Rubicon.

Gyémánt, Gyertyán 1989:

Gyémánt Pál, Gyertyán Ervin (1989.). *Az első koncepció per*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Kabódi, Lőrincz, Mezey 2005:

Kabódi Csaba, Lőrincz József, Mezey Barna (2005.). *Büntetéstan alapfogalmak*. Budapest: Rejtjel Kiadó.

Kádár 1959:

Kádár Miklós (1959.). *Szovjet büntetőjog és eljárás*. Budapest: Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat.

Lóránth 1944:

Lóránth László (1944.). *Paletta*. Budapest.

Mária 2014:

Márai Sándor (2014.). *Föld, föld!...* Helikon Kiadó.

Mihályi 2018:

Mihályi Péter (2018.). *Rendszerváltás és elitcsere 1945 után*. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közigazgatás-Tudományi Intézet.

Molnos 2015:

Molnos Péter (2015.). *Gróf Batthyány Gyula*. Budapest-Győr: Kieselbach Galéria Kereskedelmi Kft.

Müller 2012:

Müller Rolf (2012.). *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest: Jaffa Kiadó.

Romsics 2010:

Romsics Ignác(2010.). *Magyarország története a XX. században*. Budapest: Osiris Kiadó.

Széchenyi 2015:

Széchenyi Kinga (2015.). *Megbélyegzettek*. Helikon Kiadó.

Zinner 1988:

Zinner Tibor (1988). *Adalékok a magyarországi koncepciók perekhez*. Székesfehérvár: História klub füzetek.

Zinner 1999:

Zinner Tibor (1999.). *A XX. századi politikai perek*. Budapest.

Tanulmányok

Barna 1953:

Barna Péter (1953.). A. J. Visinszkij: A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban - című művéről. *Jogtudományi Közlöny*, 8., 336-390.

Bajzik 2017:

Bajzik Zsolt (2017.). Az ikervári kastély története, I. rész. Az ikervári kastély és a Batthyányak. *Vasi Szemle*, 1., 11-22.

Bajzik 2017:

Bajzik Zsolt (2017.). Az ikervári kastély története, III. rész. *Vasi Szemle*, 3., 308-322.

Bebesi 2006:

Bebesi György (2006.). A 19. század vége, huszadik századelő orosz politikai rendőrsége: az Ohrana. *Önkényuralom, alkotmányosság, forradalom: előadások és tanulmányok az első orosz forradalom 100 éves évfordulója alkalmából*, 15-42. (T. Polgár, Szerk.) Pécs.

Bebesi 2009:

Bebesi György (2009.). Bolsevizmus-sztálinizmus. *Utak és alternatívák: előadások és tanulmányok az 1917-es orosz forradalom 90 éves évfordulója alkalmából*, 78-97. (G. Lengyel, Szerk.) Pécs: MOSZT Történészceh Egyesület.

Bócz 2016:

Bócz Endre (2016.). A „konceptiós per” és az önkény. *Belügyi Szemle*, 64., 66-87.

Kabódi, Mezey 1988:

Dr. Kabódi Csaba, Dr. Mezey Barna (1988.). Börtönügy Keleten (Az európai szocialista országokban, 1917-től napjainkig). *Módszertani füzetek*, 1., 41-56.

Farkas 2006:

Farkas Gyöngyi (2006.). Ügynökjelentések, kihallgatási jegyzőkönyvek, kérvények. *Aetas*, 4., 146-170.

Hajdu 1992:

Hajdu Tibor (1992.). A Rajk-per háttere és fázisai. *Társadalmi Szemle* 11., 17-36.

Horváth 2013:

Horváth Attila (2013.). A szovjet típusú diktatúra büntetési rendszere. *Jogtörténeti Parerga*, 151-164.

Horváth 2013:

Horváth Attila (2013.). Bibó István és társai koncepciók pere. *Világosság*, 1-2., 95-108.

Hováth 2015:

Horváth Attila (2015.). Koncepciók perek a szovjet típusú diktatúrákban. *Rubicon*, 10., 26-33.

Molnos 2017:

Molnos Péter (2017.). Törvénytől sújtva, Gróf Batthyány Gyula ajándékalbuma a márianosztrai börtönőrnek. *folkMAGazin*, 22-23.

Némethy 2016:

Némethy Zsolt (2016.). Rang nélkül: rehabilitálatlan magyar arisztokrácia, 1945–? *Turul*, 89., 35-38.

Palasik 2015:

Palasik Mária (2015.). A budapesti kitelepítések politikai háttere és levelezénylése, 1951-1953. *Századok*, 6., 1363-1395.

Püski 2013:

Püski Levente (2013.). Ellenségből bűnbak, Az MKP arisztokrácia-képe 1945 után. In G. Gyarmati, I. Lengvári, A. Pók, J. Vonyó, *Bűnbak minden időben, Bűnbakok a magyar és egyetemes történelemben* (old.: 433-444.). Pécs - Budapest: Kronosz Kiadó.

Rainer 1998:

Rainer M. János (1998.). Magyarország a szovjet érdekszférában. In N. Fokasz, A. Örkény, *Magyarország társadalomtörténete III.* (old.: 31-37.). Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.

Zinner Tibor (1986.). 1951-ben történt. *Filmvilág*, 12., 12-13.

Újságcikkek

B.R. 1907:

B.R. (1907.). Andrássy Tivadar gróf. *Művészet*, 4., 217-220.

K.A. 1941:

K.A. (1941.). Látogatás Batthyány Gyula grófnál és Molnár C. Pálnál. *Déliabáb*, 13., 29-31.

Patkü 1953:

Patkó Imre (1953.). A párttagok jogai és kötelezettsége. *Társadalmi Szemle*, 2., 153-169.

Török 1914:

Török Gyula (1914.). Batthyány Gyula gróf képei. *Nyugat*, 4.

Ujházy 1943:

Ujházy György (1943.. április 7-13.). A régi arisztokrácia megszűnt - mondja gróf Batthyány Gyula. *Színházi Magazin*, 12-13.

Disszertációk

Nagy 2014:

Nagy László (2014.). *Az „ifjabb” Andrássy, Ifj. gr. Andrássy Gyula politikai, tudományos és kulturális tevékenységének fő irányelvei, Doktori (PhD) értekezés.* Budapest.

Mellékletek

I.melléklet – Batthyány család újratemetése, Polgárdi 2013. augusztus 24.

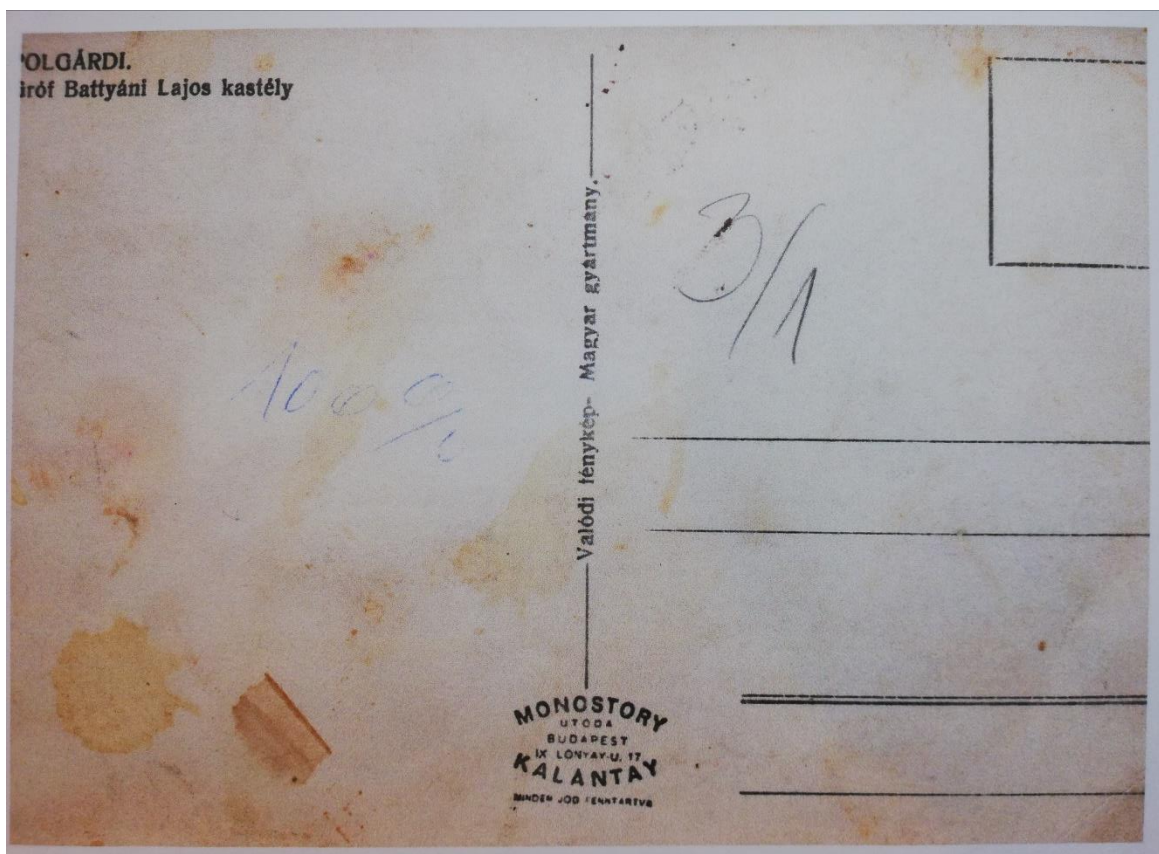
1. ábra Batthyány család újratemetése, Polgárdi

II.melléklet – Batthyány-kastély, Ikervár

2. ábra Batthyány-kastély, Ikervár

III.melléklet – Batthyány-kastély, Polgárdi

3. ábra Batthyány-kastély, Polgárdi

IV.melléklet – Batthyány Gyula az első világháborúban

4. ábra Batthyány Gyula az első világháborúban

37

„...a kántorságtól, egyelőre tehát nem végez kántori teendőket. Helyette apósa, Szabó Elemér ny. kántortanító vállalta ideiglenesen a kántorságot [sic!] olyan feltétellel, hogy hétköznapiakon nem orgonál csak nagy miséken. Kisegítéséért az egyháztanács havi 100Ft tiszteletdíjat állapított meg, plusz 21%. Gr. Batthyány L. kegyúr halála.

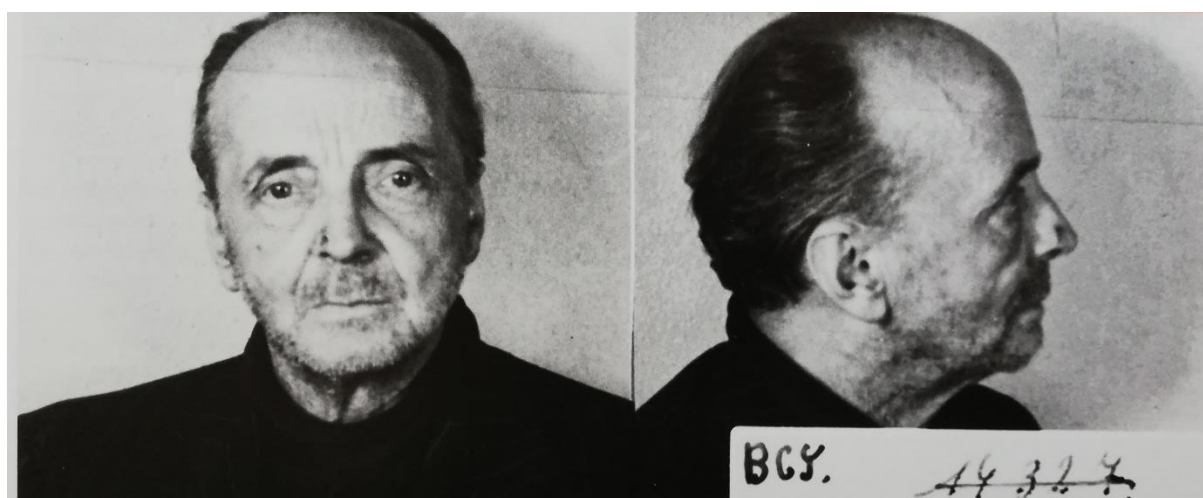
Dec.28.-án hajnalban meghalt 92 éves korában jószágos kegyurunk, gróf Batthyány Lajos v.b.t.t. hosszas betegség után. Az utóbbi időkben már élő halott volt. Évek óta alig halott már valamit. Az ország életében valamikor nagy szerepet játszott, volt fiumei kormányzó teljes szegénységben halt meg a volt komornik [sic!] lakásban, ahova a kastély épületének lebontása után költöztek. A front alatt elmenekültek, a front után a kastélyban orosz, majd magyar katonaság tartózkodott, így ők az ipartelepi vizitációs zárda régi épületében huzódtak [sic!] meg nagy szegénységben Gyula fiukkal, majd az orosz fogságból hazakerült Bálint unokájukkal. Közben a kastélyt lebontották, így a víz. Zárda államosítása után a kastély parkban megmaradt komornyik lakásba. Halála előtt pár nappal elláttam a halotti szentségekkel. 29.-én d.u. 2 órakor temettem el Bukovics Imre fülei c. esp. plebános, [sic!] Láng József ipartelepi lelkész és káplánom, Keszthelyi Ferenc segédletével a kastély parkban lévő családi temetőben. A község lakóinak igen nagy része jött el a temetésre. Amikor a szomorú aktusra mentünk, eszembe jutott 1933.máj.10.-iki jelenet a kastélyban. Bértálás után este a kegyúri család vendége volt a főpásztor. Vacsora után kérte püspök urat a jó kegyur: [sic!] ne vigye tőlünk Fehérvárra plebánosunkat [sic!] (a vizivárosi plebániára [sic!] voltam akkor kiszemelve), maradjon ő csak itt nálunk, szeretném, ha ő temetne el engem”. Teljesedett ez a kívánsága, de nem ilyen temetésre gondoltunk mi akkor, de bizonyára ő sem. Megilletődött lélekkel álltam meg koporsója előtt s beszentelés után pár keresetlen szóval bucsuztattam [sic!] el a magam és egyházközségünk nevében: „Egyházközségünk nagy halottjának, jószágos kegyurunknak...”

VI. melléklet – Batthyány Gyula külföldön

6. ábra Batthyány Gyula külföldön

VII.melléklet – Batthyány Gyula, az elítélt 1956

7. ábra Batthyány Gyula az elítélt, 1956

Ábrajegyzék

1. ábra Batthyány család újratemetése, Polgárdi.....	33
Készítő: saját munka	
Forrás: -	
2. ábra Batthyány-kastély, Ikervár.....	34
Készítő: -	
Forrás: http://www.kitervezte.hu/epuletek/csaladihaz/batthyany-kastely-ikervar	
3. ábra Batthyány-kastély, Polgárdi	35
Készítő: Monostory-Kalántay képeslap	
Forrás: saját tulajdon	
4. ábra Batthyány Gyula az első világháborúban	36
Készítő: -	
Forrás: Molnos Péter (2015.). Gróf Batthyány Gyula. Budapest-Győr: Kieselbach Galéria Kereskedelmi Kft. 30. oldal	
5. ábra Részlet a polgárdi plébánia Historia Domusából	37
Készítő: -	
Forrás: Historia Domus, Polgárdi	
6. ábra Batthyány Gyula külföldön	39
Készítő: saját munka	
Forrás: -	
7. ábra Batthyány Gyula az elítélt, 1956	40
Készítő: -	
Forrás: Molnos Péter (2015.). Gróf Batthyány Gyula. Budapest-Győr: Kieselbach Galéria Kereskedelmi Kft. 89. oldal	